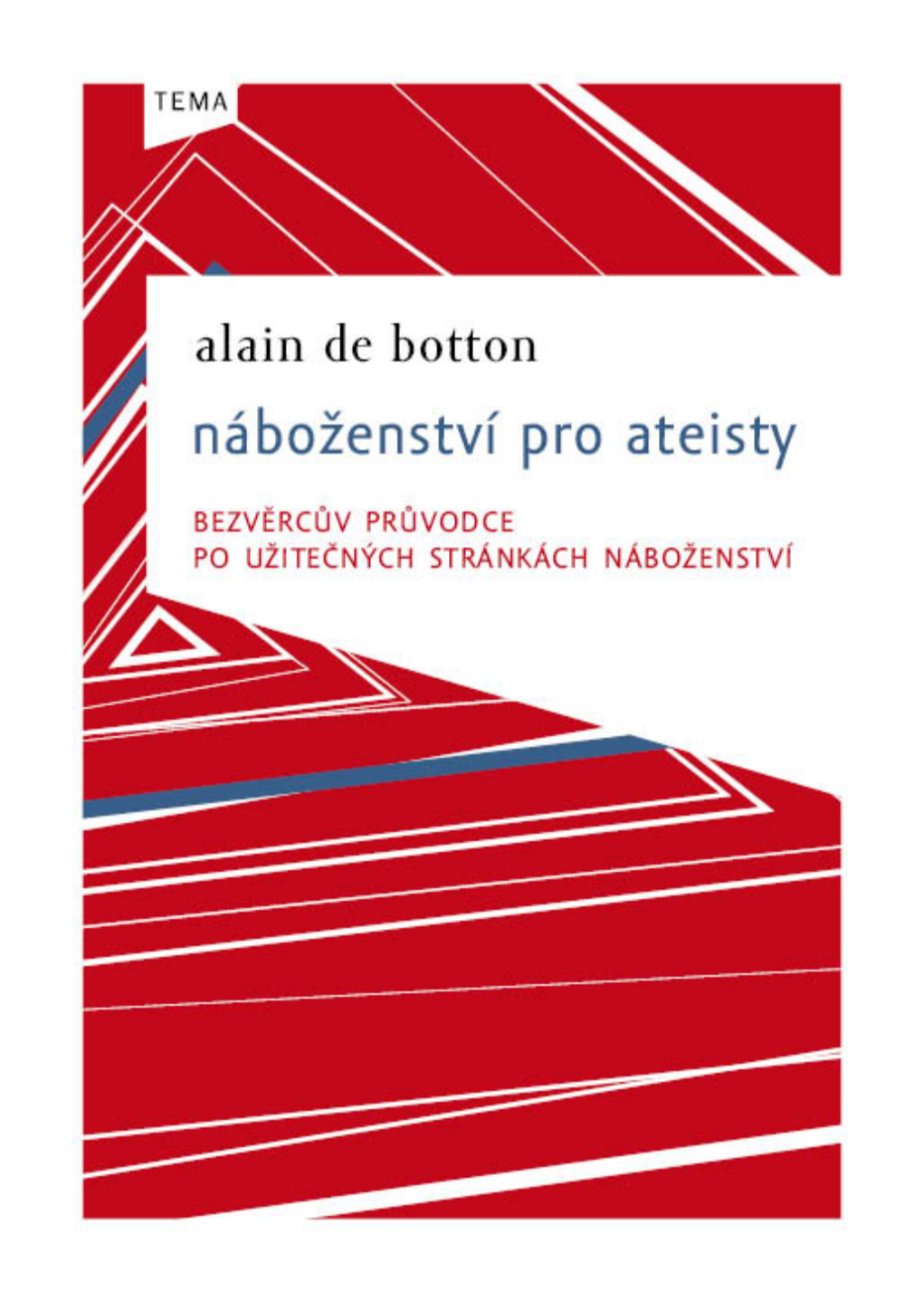

TEMA

alain de botton

náboženství pro ateisty

BEZVĚRCŮV PRŮVODCE

PO UŽITEČNÝCH STRÁNKÁCH NÁBOŽENSTVÍ

TEMA

Alain de Botton

Náboženství pro ateisty

alain de botton

náboženství pro ateisty

BEZVĚRCŮV PRŮVODCE

PO UŽITEČNÝCH STRÁNKÁCH NÁBOŽENSTVÍ

Copyright © 2012 by Alain de Botton
Translation © Pavel Bakič, 2011
Cover and layout © Lucie Mrázová, 2011

ISBN 978-80-87497-48-7
ISBN 978-80-7473-021-4 (PDF)

Bertě von Bürenové

I. MOUDROST BEZ DOKTRÍNY

Nejspíš jen mimořádně hodná paní: svatá Anežka z Montepulciana.

1.

Tou nejnudnější a nejméně přínosnou otázkou, jakou si můžeme ohledně libovolného náboženství klást, je otázka po jeho *pravdivosti*, po tom, zda se dotyčná víra snesla z nebes za zvuků trub a zda ji nadpřirozenými prostředky řídí proroci a nebešťané.

Abychom si ušetřili čas, ačkoliv se tak zároveň vystavíme nebezpečí, že tato kniha bolestně záhy přijde o čtenáře, bez obalu tu konstatujeme, že samozřejmě neexistuje náboženství, které by bylo pravdivé v tom smyslu, že by pocházelo od Boha. Následující úvahy se obrací na ty, kdo nedokážou věřit na zázraky, duchy a báhorky o hořících keřích a kdo se nijak zvlášť nezajímají o skutky výjimečných mužů a žen, jako byla ve 13. století svatá Anežka z Montepulciana, která se prý dokázala při modlitbách vznášet půl metru nad zemí a vracet zesnulé děti k životu a která po smrti v jižním Toskánsku údajně vystoupila na nebesa na zádech anděla.

2.

Pokusy dokázat neexistenci Boha představují někdy pro ateisty dobrou kratochvíli. Nesmlouvaví kritici náboženství s velkým gustem a do detailu odhalují pošetilost věřících a nedají si pokoj, dokud neusoudí, že své nepřátele odhalili jako beznadějné prostáčky nebo fanatiky.

Podobná cvičení mají sice svou přitažlivost, ale skutečný problém nespočívá v tom, zda Bůh je, nebo není, nýbrž v tom, kam debatů

přenést, jakmile dospějeme k závěru, že očividně platí druhá možnost. Tato kniha vychází z premisy, že musí existovat možnost zůstat zapřísahlým ateistou, a přece tu a tam najít na víře něco užitečného, zajímavého a útěšného a uvažovat, zda by se jisté náboženské myšlenky a praktiky nedaly přenést do sekulární společnosti.

Třebaže nás učení o svaté Trojici a buddhistické osmidílné stezce nechává chladnými, můžeme se zároveň zajímat o to, jak jednotlivá náboženství pojmají kázání a utvrzují morálku, jak utvářejí pocit sounáležitosti, využívají umění a architekturu, budí chuť cestovat, nedovolují myšlenkám zahálet a posilují v nás vděk za krásy jara. Ve světě sužovaném věřícími i nevěřícími fundamentalisty musí existovat způsob, jak odmítnutí náboženské víry vyvážit úctou k vybraným náboženským obřadům a myšlenkám.

Jakmile přestaneme věřit nejen tomu, že náboženství je dáno shůry, ale i tomu, že jde jen o snůšky hloupostí, dostaneme se k něčemu zajímavému. Pochopíme, že náboženství vzniklo, aby naplňovalo dvě základní potřeby, se kterými se sekulární společnost dodnes nijak obratně nevypořádala: za prvé je to potřeba žít s ostatními v souladu navzdory hluboce zakořeněným sklonům k sebestřednosti a násilí. A za druhé je to potřeba nějak se vypořádat s hroživou mírou utrpení plynoucí z toho, jak snadno nás zasáhne profesní selhání, napjaté vztahy, smrt blízkých, stáří a smrt. Bůh je možná mrtvý, ale naléhavé problémy, které nás přiměly si ho vymyslet, námi stále smýkají a volají po řešeních, která se nerozplynou, až před námi někdo vypíchne vědecké nedostatky v příběhu o tom, jak Ježíši stačilo k nasycení zástupů sedm pecnů a několik ryb.

Moderní ateismus se dopouští toho omylu, že přehlíží, v kolika ohledech zůstává náboženství relevantní i po zavržení jeho ústředních dogmat. Jakmile se zbavíme pocitu, že před ním musíme padnout na zem nebo jej naopak znevažovat, dokážeme v náboženství spatřit vydatný zdroj myšlenek, jejichž pomocí se můžeme pokusit vyrovnat s neodbytnými a neřešenými nedostatky života bez víry.

3.

Jako syn dvou nevěřících Židů jsem vyrůstal v domácnosti přesvědčených ateistů, pro které bylo náboženství zhruba na stejné úrovni jako víra v Santa Clause. Vzpomínám si, jak otec rozplakal sestru, když se jí pokusil vyvrátit její skromnou představu, že by se samotářský Bůh mohl ukrývat kdesi ve vesmíru. Bylo jí tehdy osm. Pokud se ukázalo, že někdo, s kým se naše rodina stýká, potají chová náboženské city, začali na něj rodiče pohlížet se soucitem, který si obvykle vyhrazujeme pro pacienty s degenerativními chorobami, a nikdy se už nenechali přesvědčit, aby ho brali vážně.

Názory rodičů mě silně ovlivnily, ale kolem pětadvacátého roku života prodělal můj ateismus krizi. Moje pochyby vzklíčily při poslechu Bachových kantát, zesílily při prohlídce jistých Belliniho madon a drtivě na mě dolehly při seznámení se zenovou architekturou. Až několik let po otcově smrti (pohřbili ho pod hebrejským náhrobkem na židovském hřbitově ve čtvrti Willesden v severozápadním Londýně, protože se kupodivu zapomněl zařídit sekulárněji) jsem se však čelem postavil tomu, jak rozporuplný je můj vztah k dogmatům vštípeným v dětství.

Nikdy jsem nezakolísal v jistotě, že Bůh není. Jednoduše mi přišla osvobozující myšlenka, že se lze do náboženství ponořit, aniž bych musel přijmout jeho nadpřirozené prvky. Řeceno abstraktněji: že mohu uvažovat o církevních Otcích, aniž bych tím narušil úctu, ve které chovám památku otce vlastního. Uvědomil jsem si, že mě můj pokračující odpor k domněnkám o nebešťanech a posmrtném životě nenutí vzdát se hudby, staveb, modliteb, obřadů, slavností, svatyní, poutí, společných jídelních tabulí a iluminovaných rukopisů, které se s náboženstvím pojí.

Sekulární společnost utrpěla nespravedlivou ztrátu, když přišla o řadu přístupů a témat, jež ateisté obvykle nemůžou vystát, protože se v jejich očích příliš zřetelně pojí s „puchem náboženství“, abychom si vypomohli Nietzscheho přiléhavým obratem. Začali jsme se děsit slova *morálka*. Urazíme se při představě, že bychom měli vyslechnout

Náboženství má ve zvyku přivlastňovat si to, co mu původně nepatřilo, jak dokládá kostel svatého Vavřince na římském Foru Romanu, postavený v sedmnáctém století uprostřed trosk antického chrámu Antonia a Faustiny.

kázání. Prcháme před myšlenkou, že by nás umění mělo pozvednout na duchu nebo nést mravní poselství. Nevydáváme se na poutě. Nedokážeme budovat chrámy. Chybí nám prostředky, jimiž vyjádřit vděk. Četba příruček o tom, jak zlepšit svůj život, přijde veleduchům k smíchu. Bráníme se procvičování mozkových závitů. Neznámí lidé si spolu málokdy zazpívají. Stojíme před nepříjemnou volbou, zda přijmout jednu konkrétní představu o nehmotných božstvech, nebo zda zcela upustit od bezpočtu uklidňujících, vznešených nebo jednoduše půvabných obřadů, za které v sekulární společnosti marně hledáme náhradu.

Tím, že jsme toho tolik zanedbali, jsme dovolili, aby si náboženství jako své výsostné území nárokovalo prožitky, které po právu náleží celému lidstvu a které bychom se neměli stydět vrátit do sekulární společnosti. Rané křesťanství si také obratně přivlastňovalo dobré nápady odjinud a agresivně vstřebalo nespočet pohanských zvyků, kterým se dnes moderní ateisté vyhýbají v mylném domnění, že jsou ryze křesťanské. Nová víra převzala oslavy zimního slunovratu a udělala z nich Vánoce. Přejala epikurejský ideál soudružného společenství filozofů a proměnila ho v nám známé řeholnictví. V rozvalinách starořímských měst si křesťanství jednoduše jako prázdné schránky zabralo chrámy zasvěcené kdysi pohanským hrdinům a motivům.

Před ateisty stojí výzva, jak proces náboženské kolonizace zvrátit: jak oddělit ideje a obřady od náboženských institucí, které si je uzurpovaly, ale ve skutečnosti je nevlastní. To nejlepší z Vánoc nemá z valné části co dělat s příběhem Kristova narození. Vánoce se točí kolem pospolitosti, slavnostní atmosféry a znovuzrození, motivů starších než kontext, do kterého je křesťanství v běhu staletí zasadilo. Naše duchovní potřeby jsou zralé k oproštění od toho, jak je zabarvila víra, a přitom je to paradoxně právě studium náboženství, co často nabízí klíč k jejich znovuoobjevení a přeformulování.

Následující pokus o rozbor různých náboženství, především křesťanství a v menší míře též judaismu a buddhismu, je veden vírou v nalezení inspirace, která by mohla být k užítku ateistům, přede-

vším s ohledem na problémy společenského života a na tělesné a duševní trápení. Základní myšlenkou není to, že je sekulární přístup špatný, ale to, že jsme se náboženství často zřekli neuváženě a při oprošťování se od nerealistických představ jsme se mnohdy zároveň vzdali nejprospěšnějších a nejpritažlivějších stránek víry.

4.

Koncept této knihy samozřejmě pohněvá zaslepené přívržence obou táborů. Věřící urazí, jak stroze, selektivně a nesystematicky se jejich vyznání podává. Budou namítat, že náboženství není švédský stůl, ze kterého si jde po libosti vyzobávat jednotlivé prvky. Mnohá víra však doplatila na to, že její přívrženci museli sníst, co bylo na talíři. Proč bychom nemohli ocenit skromnost vypodobenou na Giottových obrazech a zcela přitom obejít ideu Zvěstování nebo se obdivovat buddhistickému důrazu na soucit a přitom pominout jeho teze o posmrtném životě? Pokud si nevěřící vypůjčuje z různých náboženství, nemusí se dopouštět o nic závažnějšího prohřešku než milovník literatury, který si z kánonu vyčlení pár nejoblíbenějších autorů. Pokud zde zmiňujeme jen tři z jednadvaceti největších světových náboženství, nejde o známku protežování nebo netrpělivosti, ale důsledek toho, že tato kniha nechce ani tak poměřovat jednotlivé víry navzájem, ale především srovnat náboženství v obecném slova smyslu se sekulární sférou.

Militantní ateisty zase může rozčilit, že kniha s náboženstvím nakládá, jako by si dál zasloužilo být prubířským kamenem našich tužeb. Budou poukazovat na zuřivou nesnášenlivost, která je některým náboženstvím vlastní, a na to, že můžeme moudrost a útěchu stejně dobře čerpat z vědy a umění, které se navíc tak nevzpouzejí logice a tolik nás nesvazují. Též by se mohli ptát, proč někdo, kdo podle vlastních slov odmítá přijmout mnoho aspektů náboženství a například nedokáže hájit neposkvrněná početí nebo přikyvovat Džátakám, ve kterých se zbožně hovoří o Buddhově převtělení v králíka, chce být stále spojován s něčím tak zkompromitovaným, jako je víra.

Odpověď zní, že jednotlivá náboženství zasluhují naši pozornost už tím, jak ambiciózní jsou, a tím, že proměnila svět jako málokterá světská instituce. Dokázala skloubit etické a metafyzické teorie s praktickou angažovaností ve vzdělávání, módě, politice, cestování, pohostinství, iniciačních obřadech, vydavatelské činnosti, výtvarném umění a architektuře – taková šíře záběru přesahuje i výdobytky těch nejvýznačnějších a nejvlivnějších jednotlivců a sekulárních hnutí v historii. Nad jednotlivými příklady nejúspěšnějších vzdělávacích a intelektuálních hnutí v dějinách světa se zájemci o šíření a dopad myšlenek sotva ubrání fascinaci.

5.

Souhrnem – tato kniha se nesnaží o to, zevrubně vykreslit jednotlivá náboženství, ta mají své vlastní apologety. Namísto toho usiluje prozkoumat ty aspekty náboženského života, v nichž nalézáme koncepty, které můžeme úspěšně uplatnit na problémy sekulární společnosti: pokusit se náboženství zbavit dogmatictějších stránek a tím zdůraznit ty aspekty víry, které by mohly promluvit k dnešku, a utěšit tak současné skeptiky čelící krizím a strastem konečné existence na nepokojné planetě. Doufáme, že se nám podaří vyprostit cosi krásného, dojemného a moudrého z oné hromady věcí, které už nepokládáme za pravdivé.

II. SOUNÁLEŽITOST

Seznamování s neznámými

1.

Jednou z nejbolestněji pociťovaných ztrát moderní společnosti je, že vymizel pocit sounáležitosti. Rádi si představujeme, že mezi sousedy kdysi panovaly dobré vztahy, než je nahradila nemilosrdná anonymita, v níž lidé navazují vzájemné styky především z úzce individualistických pohnutek: pro zisk, lepší postavení nebo pro lásku.

Taková nostalgia zčásti oplakává naši neochotu dělit se s potřebnými, ale stejně tak se nás dotýkají malichernější známky sociální odloučenosti, jako například to, že někoho nepozdravíme na ulici nebo že nepomůžeme stárnoucím sousedům s nákupem. Žijeme v gargantuovských městech, kde býváme uvězněni do kmenových ghett založených na stupni vzdělání, společenské vrstvě a profesi, a místo pospolitého kolektivu, ke kterému bychom rádi patřili, pak můžeme zbytek lidstva začít vnímat jako nepřátele. Dát se na veřejném prostranství zničehonic do řeči s někým neznámým může vyznít jako podivínství a výstřednost. Po třicítce nás dokonce poněkud překvapí, když navážeme nové přátelství.

Při pokusech porozumět tomu, co náš pocit sounáležitosti narušilo, se významná role tradičně připisuje privatizaci náboženské víry, jak se v Evropě a Spojených státech odehrála v devatenáctém století. Historici naznačují, že jsme si sousedů přestali všimnat zhruba ve stejné době, kdy jsme přestali společně vzývat svá božstva. Tím pádem se nabízí otázka, čím asi v dřívějších dobách náboženství posilovalo pocit sounáležitosti a zda má sekulární společnost praktickou šanci onen smysl obnovit a nespolehat přitom na náboženskou nadstavbu,